

Balkanlarda Güvensizlik ve Çatışma Profili Olan Bir Ülke: “Bosna-Hersek'in Değişmeyen Kaosu”

A Country with a Profile of Insecurity and Conflict in the Balkans: “The Unchanging Chaos of Bosnia-Herzegovina”

Öğr. Gör. Yakup KARAKUŞ

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Van, Türkiye

Van Yuzuncu Yil University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Van, Türkiye

ORCID: 0000-0002-1007-1705 | e-mail: lect.karakus@gmail.com

Makale Bilgisi / Article Information

Cite as/Atıf: Karakuş, Y. (2023). Balkanlarda güvensizlik ve çatışma profili olan bir ülke: “Bosna-Hersek'in değişmeyen kaosu”. *Fikriyat Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 26-40.

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 19.06.2023 **Kabul Tarihi / Accepted:** 04.07.2023

Yayın Tarihi / Published: 14.07.2023

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran/June 2023

Cilt/ Volume: 3 Sayı/ Issue: 1

Sayfa / Pages: 26-40

İntihal / İntihal: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two reviewers and confirmed to be plagiarism-free.

Yayıncı / Published by: Siirt Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi / Siirt University Faculty of Arts and Sciences

Etik Beyan / Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur (Yakup KARAKUŞ). It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Öz

Yakın tarihsel trajik vakaların ve insanlık dramının yaşandığı Bosna-Hersek; çözüme kavuşturulamayan sorunların var olduğu, karma bir toplumun devlet olamadığı ve baskın etnik grupların üstünlük mücadelelerinin her fırsatta bu coğrafyada sergilendiği ülkedir. Birçok uygarlığın izlerini ve izdüşümlerini taşıyan Bosna-Hersek, aynı zamanda etki altında bir ülke algısı ile dünya sahnesinde yer almaktadır. Balkanlarda yaşanan gelişmelerin tarihsel arka planı ve bu planın günümüze etkilerinin aslında derin bir hinterlandı bulunmaktadır. Bu bağlamda Bosna-Hersek; savaşların ve etnik-dini çekişmelerin gölgesinde, çatışmaların eksik olmadığı ağır bir tablo sergilemektedir. Bu çalışmada, tarihsel perspektif içinde Bosna-Hersek'in siyasi ve toplumsal yapısının literatür eksenli bir değerlendirmesi yapılarak, siyasi profil içindeki baskın etnik ve dini yaklaşımların zaman içinde nasıl sorun haline dönüştüğü incelenecektir. Ayrıca Bosna-Hersek'in genel yapısının şekillenmesinde yapışökümü mahiyetinde, bölgenin dini ve etnik geçmişinin etkileri araştırılırken, bu tarihsel açılım içinde yaşanan sorunların, kaosu ve güvensizlik ortamının nedenleri de ortaya konmaya çalışılacaktır. İç savaş yaşanan coğrafyada baskın etnik cenahların 1990'larda oluşturduğu ağır tablonun sona ermesini sağlayan Dayton Antlaşması'nın izdüşümünde, Bosna-Hersek'teki kaos ortamının, analizi de gerçekleştirilmeye çalışılacaktır. Bu doğrultuda makale, temel olarak sorunlara eğilimli bir ülke olan Bosna Hersek'in stratejik değerlendirmelerle kısa bir analizinin ortaya konulmasını amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bosna-Hersek, etnik-dini çatışma, güvensizlik, kaos, Dayton Anlaşması.

Abstract

Bosnia and Herzegovina, where recent historical tragic events and human tragedy have been experienced, is a country where unresolved problems exist, a mixed society cannot become a state, and the struggle for supremacy of dominant ethnic groups is exhibited in this geography at every opportunity. Bosnia and Herzegovina, which carries the traces and projections of many civilizations, is also on the world stage with the perception of a country under the influence. The historical background of the developments in the Balkans and the effects of this plan to the present actually have a deep hinterland. In this context, Bosnia and Herzegovina presents a heavy picture, in the shadow of wars and ethno-religious conflicts, where there is no shortage of conflicts. In this study, a literature-based evaluation of the political and social structure of Bosnia-Herzegovina in the historical perspective will be made and how the dominant ethnic and religious approaches within the political profile have turned into problems over time will be examined. In addition, while investigating the effects of the religious and ethnic background of the region in the form of deconstruction in the shaping of the general structure of Bosnia-Herzegovina, the causes of the problems, chaos and insecurity in this historical expansion will be tried to be revealed. It will also be attempted to analyze the chaos environment in Bosnia-Herzegovina in the projection of the Dayton Agreement, which brought an end to the heavy picture created by the dominant ethnic groups in the region where the civil war took place in the 1990s. In this direction, the article aims to present a brief analysis of Bosnia and Herzegovina, which is a country prone to problems, with strategic evaluations.

Keywords: Bosnia and Herzegovina, ethnic-religious conflict, insecurity, chaos, Dayton Agreement.

Giriş

Balkanlar, konumu itibari ile dünyanın belki de en tartışmalı olan coğrafyalarından ve kilit noktalarından biridir. Göçler ve savaşlarla şekillenen Balkanlar, geçiş bölgesi olması itibari ile birçok uygarlığın veya medeniyetin inşa etmeye çalıştığı güç olgusu içinde, stratejik bağlamda da mutlaka yer edinmiştir. Bu doğrultuda çeşitli toplumların kültürünü taşıdığı coğrafya, başta etnik ve dini açıdan güçlerin sınıandığı sembolik sınırlar da oluşturmuştur. Balkanların karmaşık bir tablo içinde algılanması, Ortaçağ'dan günümüze devam etmektedir. Günümüzde bu algının şekillenmesindeki en önemli süreç ise 1990'larda Federal Yugoslavya'nın dağılma sürecinde yaşananlardır. Bu dağılma sürecinin ise dengelerin değiştiği dünyada ve konjonktürel yansımaların gölgesinde yaşandığını da unutmamak gerekir.

1990-1991 yılları arasında Slovenya, Makedonya ve Hırvatistan bağımsızlığını ilan etmesine karşın Sırbistan ile Karadağ birleşmiş; Bosna-Hersek ise, bu süreçte bağımsızlığını ilan etmiş olmasına rağmen karmaşadan da öte kaosun içinde, tarihin en trajik tablolarından birine sahne olmuş bir devlettir. 1992-1995 yılları arasında yaşanan Bosna Savaşı, hafızalarda yaşanan katliamlarla yer edinmiştir. Boşnak, Hırvat ve Sırp'ların bir arada yaşadığı Bosna-Hersek, özellikle Sırp milliyetçisi söylemlerle öne çıkan liderlerin desteği ve Bosnalı Sırp'ların “Büyük Sırbistan” hayalini gerçekleştirme faaliyetleri ile olağanüstü bir coğrafyaya dönüşmüştür.

Etnik, dini ve kültürel bir çatışma ortamını bünyesinde geçmişten itibaren taşıyan Bosna-Hersek, aslında 1990'larda yaşanan bu süreçte yeniden bir dışavurum sergilemiştir. Sonuçları çok ağır olan bu sorunların temeli ve Bosna-Hersek'te yaşananlar, bölgedeki çatışmaların ve kaos ortamının yeniden canlandırılmasına müsait bir zemin oluşturmaktadır. Tarihsel ve toplumsal hafızası canlı görünen ve ağırlıklı olarak hala üç farklı toplumun bir arada yaşadığı Bosna-Hersek; zaman zaman çözüme kavuşturulamamış etnik, dini, siyasi vb. parametrelerin etkili olduğu anlaşmazlık ortamına hatta çatışma ortamına eğilimli bir bölge izlenimi vermektedir. Bu durum da Bosna-Hersek'in kaos ve güvensizlik içinde bir ülke algısının tekrar tekrar hatırlanmasına olanak sağlamaktadır.

Bosna-Hersek'in kaos profilini anlamak, yaşanan savaşın ve çatışma dinamiklerinin anlaşılması ile eşdeğer görülebilir. Bu bağlamda Bosna-Hersek'in tarihsel arka planında yaşananlar ve nasıl bir etki altında olduğunu tekrar incelemek önem arz etmektedir. Bosna toprakları, Slav kavimlerin etkisi altına olan ve zamanla Hristiyan kültürünün iki mezhebi arasında heretik kabul edilen Bogomil mezhebinin de merkezi olarak görülmüştür. Ortodoks ve Katolik mezheplerinin güç savaşı sergilediği ve önemli bir çatışma ortamına dönüşen Bosna toprakları, Osmanlı döneminde İslamiyet ile tanışmış ve kitlesel bir şekilde bu dini benimsemişlerdir. İşte tam bu noktada zaman içinde Ortodoks Sırp ve Katolik Hırvat kültürüne karşı Müslüman kimliği kazanan Bosna toprakları, Balkanlarda yükselen milliyetçilik akımının etkisi altında kalmıştır. Etnik ve dini çekişmenin yön değiştirdiği Osmanlı'nın Bosna-Hersek'te hakim olduğu süreç, ayrıca incelenmesi gereken bir süreçtir.

Bosna-Hersek'in siyasi profilinde etnik-dini çatışma ortamının kaosa dönüştüğünü ve bu süreçlerin de kronik bir sorun hale geldiğini görmek olanaklıdır. Bosna-Hersek'te güvensizlik ortamının en önemli dinamiği de bu doğrultuda süreklilik arz etmektedir. İkinci Dünya Savaşı sırasında Alman işgali altındaki Yugoslavya topraklarında Sırp Çetnikler ve Hırvat Ustaşaların faaliyetleri, bu güvensizlik içinde her krizi fırsata çevirmelerine örnek gösterilebilir. Yugoslavya'nın ekol lideri Tito dönemi de Bosna-Hersek'te yaşanan kronik sorunların ve etnik-dini ayrışmaların önüne geçememiştir. Bu doğrultuda 1990'ları şekillendiren ve savaşa dönüştüren ayrıştırıcı çatışma ortamı da süreklilik arz etmiştir. Son olarak 14 Aralık 1995'te Dayton Antlaşması ile Bosna-Hersek'in yönetim omurgası şekillendirilmeye çalışılmıştır. Bu çalışma, Bosna-Hersek'te geçmişte yaşananları ve kaos süreçlerini aynı zamanda bu süreçlerde etkili olan parametreleri incelerken, gelecek ve geçmiş arasında önemli bir bağlantı olduğunu öngörmekte ve kurgulamaktadır. Çalışmamız; Bosna-Hersek'i algımlarken geçmişte etkili olan parametreler doğrultusunda ve yapı sökümü mahiyetinde, tamamen çözüme kavuşturulamamış sorunların bir trajediye dönüşmemesi için ülkenin yeniden analiz edilmesi gerektiğini amaçlamaktadır.

1. Bosna-Hersek'in Tarihsel Arka Plan Perspektifi

Avrupa'nın geçiş kapısı olarak bilinen ve birçok kavmin göçüne ve farklı toplumların varlığına sahne olan, Balkanlarda yer alan Bosna-Hersek; İllirya ve Roma medeniyetleri etkisi altında çeşitli kültürlerin doğuşuna ve gelişmesine sahne olmuş, coğrafi ve stratejik olarak savaşların gerisinde değil, ortasında yer almıştır. Hint-Avrupa kökenli medeniyetlerin varlığı, geniş Roma İmparatorluğu'nun hâkim olduğu topraklar eyaletlere bağlı bölümler olarak varlığını devam ettirmiştir. Slavların göçleri sonrası Bosna, bağımsız bir alan yaratma mücadelesi içinde yer almasına karşın, birçok kez farklı uygarlıkların hakimiyeti içinde yer almış ve nihayetinde “Bosna Krallığı” adı altında yaklaşık iki buçuk asır bu durumunu korumayı başarmıştır. Macar ve Sırp akınları karşısında topraklarının hakimiyetini koruma çabası içinde olan Bosna; aslında Balkanlarda yer alan “Orta Çağ Balkan Devletçikleri” (Taştan, 2017, s. 7) tanımlamasına uygun bir tablonun gölgesinde idi. Başka coğrafyalardan göç eden ve istila gücü yüksek toplulukların özellikle Slav toplulukları üstünde hakimiyet kurma mücadelesi, bu tabloyu daha da karmaşık hale getirmiştir. Savaşçı ve göçebe kavimlerin etkisi ile değişen Balkan coğrafyasının toplumsal yapısı; yerel ve/veya hâkim halkların yerine geçen Latin, Hun, Avar, Yunan hatta İran ve birçok medeniyetin karma bir şekilde yer aldığı toplumların karışımına sahne olmuştur (Taştan, 2017, s. 7-8).

Bosna-Hersek, tarihi ve etimolojik açıdan değerlendirildiğinde literatürde benzerlik gösteren “Bathinus, Bosthicus, Bostoensis, Bossona, Bissena, Bessena, Bosonium, Bosnae ve Bosnia” kelimeleri ile ifade edilmekle birlikte benzerlik gösteren ve çok değişmeyen kelimelerin nasıl ve ne şekilde oluşturulduğu konusunda ve coğrafyaya verilen isim veya burada yaşayan toplumların özelliklerine bağlı olarak türetildiği hususunda kesin kanıtlar mevcut değildir (Hodziç, 2007, s. 55-56). İllirya İmparatorluğu etkisi altında kalan topraklarda, bu medeniyetin coğrafi bölgeyi nitelemek için kullanılan “Bosna” ve bu topraklarda yaşayan halka “Bosnalı” ifadesinin X. Yüzyıl ortalarında geçtiğine kaynaklarda işaret edilmekte ve XIII. yüzyıla yakın zamanlarda ise tarih kaynaklarında Bosna'nın bir devlet olarak varlığından bahsedildiği görülmektedir (Albayrak, 2004, s. 181-182). Bosna; Roma İmparatorluğu'nun ikiye bölünmesi sonrasında özellikle Drina nehrinin sınır olarak kabul edilmesi ile birlikte Yunan Ortodoks ve Roma Katolik kültürün arasında siyasi ve stratejik ama en önemlisi jeopolitik bir alan misyonu içinde yer almaya başlamıştır. Günümüzde bu nehir hala Bosna-Hersek ile Sırbistan arasında çizgi oluşturmaktadır (İmamoviç, 1998, s. 23). Osmanlı Devlet arşivlerinde yer alan kaynaklara göre Hersek'ten sancak olarak bahsedilmekte ve Bosna'nın güneyinde yer alan bölge liva olarak nitelendirilmekte, başkenti ise Mostar olarak belirtilmektedir. XVI. yüzyıl sonlarına doğru resmi kayıtlarda mevcut ifade ile deklare edilen bölge, aynı zamanda “Bosna-Hersek” olarak mütalaa edilmiş olup, sonraki kayıtlarda bu ifade birlikte geçmektedir (Gökbilgin, 1978, s. 50).

Doğu ve Batı Roma İmparatorluğu siyasi, dini ve kültürel ayırım ve çekişmeleriyle tarih sahnesinde yer alırken, o dönemde ve günümüzde bu farklılığın izdüşümlerini etkili bir şekilde görmek mümkündür. Türk ve Slav kavimlerinin bu coğrafyaya göçleri ve yerleşmeleri sonrasında, etnografik şekillenme gerçekleşmiş ve özellikle Türk kavmi olan Avarların bu topraklarda yaklaşık iki yüz yıllık hâkimiyeti söz konusu olmuştur. Orta Çağ döneminde Pagan kültürün etkisi de görülen Bosna'nın, Hristiyan kültürü baskısı altında olmasına rağmen inanç yönünden farklı bir yaklaşım sergilediği ve birçok medeniyetin bu coğrafyayı savaşlarla ele geçirmeye çalıştığı, bölgenin sürekli siyasal ve dinsel bir birliktelik bakımından önem arz ettiği görülmektedir. “İlirler, Keltler, Gotlar, Avarlar, Slavlar, Bizanslılar, Bulgarlar, Makedonlar, Hırvatlar, Sırpalar, Macarlar, Osmanlılar, Avusturyalılar, Almanlar ve İtalyanlar” Bosna için tarih sahnesinde savaşlarla hâkimiyet kurmaya çalışan medeniyetler ve topluluklar olarak bilinen literatürde yer almalarına karşılık, Bosna-Hersek'in en büyük hasarı XX. yüzyılda Balkanlarda yaşanan etnik mücadele ile aldığını ifade etmek mümkündür (Bojiç, 2001, s. 19-20).

Balkanlarda yer alan toplumlar, devletleşme süreçlerinde birçok uygarlığın hakimiyetinde yer almaları nedeniyle siyasi bir aktör olarak tarih sahnesinde spesifik bir varlık teşkil etmemelerine rağmen, Bosna'nın özellikle XIV. yüzyıl sonlarına doğru Kral Tvrtko I. Kotromanjiç döneminde güçlü bir siyasi irade oluşturması ve buna bağlı olarak hakim olduğu coğrafyada etkin bir yapı sergilediği iddia edilmektedir (Mulahasanovic, 2012). Bağımsız Bosna Krallığı'nın bu dönemde siyasi ve dini farklılığı ve Balkanlarda yer alan güçlü Sırbistan'ın küçük beylikler halinde varlığını devam ettirmesi ile birlikte, bu beyliklerin Bosna Krallığı'na dâhil edilmesi, o dönem için güçlü bir Bosna profili ortaya çıkarmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlarda varlığını hissettirmesiyle birlikte özellikle “Arnavutluk,

Sırbistan ve Bulgaristan'ın” hâkimiyetinde yer alan toprakların kazanımları, Balkanlarda güç dengelerini “askeri ve siyasi” bağlamda değiştirmiştir (Azarkan, 2011, s. 77-78; Mulahasanovic, 2012).

XV. yüzyıl sonlarına doğru Bosna'nın sancak statüsünde Osmanlı İmparatorluğu bünyesine katılması ve akabinde Hersek'in fethi ile birlikte uzun bir süre hatta Fransız İhtilali'nin etkileri ile milliyetçi ayaklanmaların başlamasına kadar durgun ve istikrarlı bir tarihsel süreç yaşanmıştır. Bosna-Hersek'te Sırp Milliyetçilerinin ayaklanması ve Osmanlı İmparatorluğu içindeki dengelerin değişmesiyle birlikte dini çekişmeler baş göstermiştir. Özellikle Osmanlı için büyük kayıplara sebep olan Berlin Antlaşması ile Bosna-Hersek Avusturya-Macaristan yönetimi tarafından idare edilmeye başlanmış ve sonrasında da ilhak edilmek suretiyle Balkan Savaşları öncesi derin çalkantılı bir siyasi süreç içine girmiştir. Sırp isyanının tüm Balkanlarda yaşattığı hezeyan ve özellikle milliyetçilik akımlarının genişletilmeye çalışılması akabinde Osmanlı İmparatorluğu'nun bu ayaklanmalar karşısında kamuoyu oluşturamaması, bölgeyi şekillendirmeye başlamıştır. Sırplar bağımsızlıklarını kazanmış ve nihayetinde sorunların derin başlangıcı yüzeye çıkarak Balkanlarda kaos ortamı, hakimiyet platformunu yönetme aşamasına geçmiştir.

2. Bosna Hersek'in Siyasi Profili ve Etnik Etkin Baskınlıklar

Bosna-Hersek; iki dünya savaşı öncesi ve sonrasında Balkanlar'da ortaya çıkan siyasi farklılıklara istinaden, stratejik bir alanda bulunması ve Sırp varlığının hâkimiyet sağlamaya yönelik izlediği politikalar nedeniyle dolaylı bir kaos yaşamıştır. Bu kaos ortamı, Kral Alexander'ın Güney Slavya-Yugoslavya inşası, akabinde İkinci Dünya Savaşı ve sonrasında Soğuk Savaş sürecinde de sona ermemiştir. Ancak siyasi-etnik baskınlıklara bağlı karmaşa içinde olan Balkanlar, daha çok savaşan aktörler ve siyasi figürlerle şekillenmiştir. Bu bağlamda Bosna-Hersek'in siyasi profilini etkileyen gelişmeleri anlamak için dönüm noktalarını ve yapı sökümü mahiyetinde bu gelişmeleri besleyen etnik-dini profilini de incelemek önemlidir.

Öncelikle Osmanlı-Rus Savaşı sonrası başlayan ve süregelen milliyetçilik eksenli ayaklanmalarla Slav merkezietçi yapı stratejisi, uzun bir süre devam edecek karışıklıkların habercisi niteliğindeki gelişmelerle o dönemde ve daha sonrasında Balkanlar'ın gündemini çoktan belirlemiştir. Osmanlı'nın iç sorunlarına ek ve sürekli bir savaş halinde olmasına bağlı olarak Balkanlar'da yaşanan karışıklık, Birinci Dünya Savaşı sırasında da kendini açıkça göstermiştir. Bazı kaynaklar; Slavlar'ın bu dönemde, Bosna, Arnavutluk, Kosova ve Güney Sırbistan olarak ifade edilen bölgelerde varlığını sürdüren özellikle Müslüman Türk, Boşnak, Sloven ve Arnavutlara yönelik katliamlar, bir başka ifade ile etnik temizlik faaliyetleri gerçekleştirdiklerine işaret etmektedir (Hagen, 1999, s. 57-59). Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Balkanlar'da elde ettiği topraklar, bu toprakların savaş sonrası İtilaf Devletleri arasında paylaşılma süreci; milliyetçilik ekseninde kimlik oluşturmaya çalışan ve yönlendirilen toplumsal kurgunun kaotik içeriğini de genişletmiştir. Tekrar nükseden ayrılıkçı hareketler ve kazanım mücadelesi sonrası Sırp, Sloven ve Hırvat Krallıklarının yeni kurulan “Yugoslavya” çatısı altında birleşmesi; bu doğrultuda milli devlet anlayışına uygun bir yapı tasarlanamaması; Balkanlarda yaşanan kronik bir sorunun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu kronikleşen sorun ve Balkanlarda siyasi şekillenme sürecinin ağır yansımaları, Bosna-Hersek gibi diğer toplumların tarihini de direkt olarak etkilemiştir. Kurulan yeni federal yapı; “Sırp, Sloven, Karadağ, Bosna-Hersek, Makedonya ve Hırvatistan'dan oluşan altı federe devletten” meydana gelmiştir (Yenigün ve Hacıoğlu, 2010, s. 674). Yedi dilin konuşulduğu ve üç dinin içinde yer aldığı bu sosyal yapı, yeni ve köklü sorunların başlangıç emarelerine ilişkin bir tarihi devlet profili ortaya çıkarmıştır (Yenigün ve Hacıoğlu, 2010, s. 674). Yugoslavya; krallık ve demokratik yönetim ikilemi içinde sürekli siyasi manevralar ve çekişmelere sahne olan endirekt bir devletleşme inşası izlenimi de vermiştir. İkinci Dünya Savaşı başladığında devletleşmeyen yöneticilerin toplumlara yansımalarının olumsuz etkileri bağlamında etnik kampaşma ve siyasal çekişmelerin yanında, Almanların Slovenya'yı İtalyanların Hırvatistan'ı alması, Makedonya'nın Bulgaristan'a bağlanması ve Macaristan'ın işgali, Balkanlardaki siyasi yapılanmanın tamamıyla değişmesine neden olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı döneminde ve sonrasında birçok kez Yugoslavya ve dolayısıyla Bosna-Hersek'te ulus devlet modeli geliştirilememiştir. Bu çerçevede İkinci Dünya Savaşı sırasında etnik grupların, Almanlar ve İtalyanlar başta olmak üzere ittifak arayışları içinde olmaları görülmektedir. Almanların Balkan politikaları hatta doğu politikaları olarak ifade edilen işgal-savaş politikalarında, etnik grupları olabildiğince birbirlerinden ayırarak çeşitli fraksiyonların bir arada olmasını sağlamaya çalışmaları ve direniş faaliyetleriyle sonraki süreçte yaşanacak gelişmeleri tedbir olarak engelleme

stratejisi; Balkanlardaki karışıklığın, güçler dengesi etrafında daha da artarak devam edeceğinin ve hatta yıllar sonra yaşanacak gelişmelere de güçlü bir zemin oluşturacağına, işaretleri olarak görülebilir. Özellikle Sırp'ların “Büyük Sırbistan” (Haqiqat ve Keskin, 2020, s. 38-54) idealinin her fırsatta pragmatik bir şekilde kronik bir durum olarak ortaya çıkması, İkinci Dünya Savaşı sürecinde de görülmektedir. Savaş sırasında yalnızca Sırp'lar yaşanan gelişmeleri fırsata çevirmekle kalmamış, Hırvatlar da milliyetçilik eksenli ayrılıkçı bir strateji oluşturmuşlardır. Hırvat milliyetçiler, özellikle İtalya'ya coğrafi yakınlıkları ve Mussolini'nin yaklaşımının bağımsız bir Hırvat Devleti kurulmasında etkin olacağını düşünerek, girişimlerde bulunmuşlardır. Herhangi bir doktrini dahi olmayan ve İtalyanlardan bekledikleri desteği alamayan Hırvat Milliyetçisi Ustaşa Hareketi; Almanlardan istedikleri desteği alarak hatta Alman saflarında birlikler oluşturarak, ayrılıkçı devlet stratejisini eyleme dönüştürmüştür. Almanlarla birlikte hareket eden Ustaşalar, Sırp Milliyetçisi Çetniklere ve Yugoslavya'nın kurtuluşu için mücadele ettiklerini öne süren ve birçok taraftarı bulunan Partizan direniş gruplarına karşı, kendi coğrafyalarında savaşmışlardır (Demir, 2017, s. 149-156; Bkz. Öngüner, 2016, s. 1-10).

İkinci Dünya Savaşı'nın ikinci yılında Hırvatların bağımsızlıklarını ilan etmesiyle birlikte Bosna-Hersek'in, Almanların desteği ile kurulan bu devletin bir uydusu olarak görülmesi ve bu devlete bağlanması kararı alınması, o dönemde yaşanacak birçok katliam ve soykırım faaliyetlerini içeren siyasi manevralardan biri olmuştur. Günümüze kadar uzanan bir sorun olarak farklı etnik grupların bir arada olduğu yapı içinde var olamama ve buna bağlı olarak yaşam alanları geliştiremeyen Balkan toplumları, tekrar bir ayrımcılık politikası ve Ustaşa Hareketi çerçevesinde gerçekleştirilen soykırım faaliyetleri ile karşı karşıya kalmışlardır. Bu faaliyetler, özellikle Hırvat Krallığını tekrar canlandırma düşüncesine sahip Ustaşa stratejisinin bir parçası şeklindedir. Ustaşalar, dinsel ve dilsel ayrılıkların var olduğunu belirterek hatta kökenlerinin Gotlara dayandığını ifade ederek, kimlik oluşturma çabası içine girmiştir. Bu kimlik inşasına istinaden Ustaşaların, eski güçlerinin tekrar kazanılması ve Hırvat kimliğinin yeniden diriltilmesi üzerine yapılan bir anlayışla soykırımlar gerçekleştirdiği; görülmektedir. Soykırımlar yalnızca Boşnaklar ya da Müslüman nüfusun üzerinde gerçekleştirilen bir kıyım olarak kalmamış; Ustaşa anlayışına göre tehlike arz eden Çingene, Yahudi, Sırp vb. yerleşim yerlerinde büyük katliamlar ve tahripler gerçekleştirilmiştir. Bu etnik çatışma ortamı ile birlikte İkinci Dünya Savaşı, Balkanlarda yüz binlerce hatta milyonlarca insanın kaybı ile etkisini göstermiştir (Sancaktar, 2022, s. 284-286).

1939 ve 1945 yılları arasında Balkanlarda yaşanan gelişmeler, daha önce sahnelenen ve tekrar eden süreçlerin, zamanımıza kadar uzanan anlaşmazlıkların eksantrik ve döngüsel oluşumların 1990'larda en şiddetli izdüşümlerini açıklamamızda ciddi bir önem arz etmektedir. Hırvat milliyetçilerinin savaş sırasında İtalyan modeli Alman Hitler ideolojisine yakın eksenli Ustaşa Hareketi karşısında ‘Sırp Milliyetçisi Çetnik’ faaliyetleri de 1990'larda yaşanan gelişmeleri analiz açısından tarihsel bir perspektif ortaya koymaktadır.

Hırvat Ustaşa Hareketi ve/veya Devleti karşısında “Sırp Çetnik Hareketi”; aslında Yugoslavya Krallığı'nın 1929 yılında tüm siyasi yapıları, partileri ve benzeri kuruluşların faaliyetlerini feshetmesi veya yasaklaması sonrasında öne çıkmıştır. Özellikle Hırvat siyasi skalasının tamamen engellenmesi sonrasında Sırp Çetnik birliklerine müdahale edilmemesi, bu süreci şekillendirmiştir. Büyük bir taraftar kitlesi ve güç kazanan Sırp Çetnik Hareketi, Slav/Sırp merkezli yönetim anlayışının indirekte olsa devamlılığını sağlayan Kral Alexander'a Ustaşa tarafından düzenlenen suikast ile farklı misyon üstlenmiştir. Sırp Milliyetçisi Çetnik birlikleri yarım milyon kişiye yakın bir nüfusu yönlendirmiş ve ayrı bir Hırvatistan siyasi idari yapı oluşturulmasına (Banovina Hırvatistanı'na) karşı duruş sergilemiştir (Dizdar, 2009, s. 45; Demir, 2017, s. 158). Sırp Çetnikler, bu siyasi yapılanma durumunun, de facto olarak federalleşme sürecine dönüşmesini reddetmiş; “Bosna-Hersek ve Hırvatistan'da Sırp'ların yaşadığı bölgelerde, Sırp yönetimlerinin kurulmasını dillendirmiştir. Yugoslavya'da II. Dünya Savaşı'nın başlangıcında 1939 yılında yapılan Hırvat-Sırp Antlaşması, savaş yılları içinde siyasi-askeri oluşumların tetiklenmesi, şiddetli etnik bir blok oluşturulması yönünden Almanların ve İtalyanların bu süreçlere dâhil olması, yaşanan etnik çekişmenin nasıl kaosa dönüştürüldüğünü anlamak açısından önemlidir. Spesifik olarak Bosna'da 1990'lardaki gelişmeleri açıklamak açısından da temel oluşturan büyük sütunlardan bir tanesi, Çetnik Hareketi'nin silahlı ve siyasi bir güç olarak geçmiş profilidir. “Kral ve Vatan için” ekollü Sırp Milliyetçisi Çetnikler; Hırvat Ustaşa Hareketi yapılanmasına karşı diğer etnik ve dini çerçevede içinde varlığını sürdüren başta Bosna-Hersek'teki toplumu hiçe sayarak, paylaşma ve yönetme çabası içine girmiş ve İkinci Dünya Savaşı ile farklı cephelerde bu keskinliği birbirleriyle çatışarak göstermiştir (Dizdar, 2009, s. 44-50). Yaklaşık altmış yıl önce Sırp'lar tarafından ileri sürülen

Bosna-Hersek'te “Republika Srpska Entitesi'nin” kurulması, 1995'te Balkanlarda yaşanan savaşın sonlandırmak için ileri sürülen Dayton Antlaşması ile gerçeklik kazanmış gözükmektedir. Aynı zamanda Hırvatistan içinde otonom bir Sırp bölgesi oluşturulması için faaliyet yürütülmesine rağmen Hırvat Ordusu'nun müdahalesi ve Zagreb Hükümeti'nin kararlılığı sonrasında bu duruma izin verilmemiştir. Tarihsel süreç incelendiğinde Sırp Milliyetçi Çetniklerin bu idealarının/politikalarının bir süreklilik arz ettiği görülmektedir (Demir, 2017, s. 158).

Yugoslavya çerçevesinde İkinci Dünya Savaşı süreci; kendi içinde ve işgalci güçlere karşı ağır tahribatlı bir ortam yaratırken aynı zamanda savaş esnasında müttefik ve mihver kuvvetlerin destekleri ile bu coğrafyada yer alan silahlı güçler arasında dengelerin de değiştirildiği stratejiye sahne olmuştur. Bu bağlamda işbirliği içinde olan Partizanlar ve Çetnikler, Almanlarla hareket eden Hırvat Ustaşa birliklerine karşı kısmen başarılı olsa da süreç içinde İngilizlerin müttefik desteklerini Çetniklerden Partizanlara kaydırmaları dikkat çekmektedir. Ayrıca İngilizlerin stratejik tutumu, İtalyanların savaştan çekilmeleriyle birlikte ciddi bir lojistik desteğin ele geçirilmesi sonrasında Tito ve Partizan grup için ciddi bir üstünlük sağlanmıştır. Hırvat Ustaşa Hareketi'nin hâkimiyetinin sona ermesi, Yugoslavya'da Tito iktidarının ve yeni devlet modelinin başlangıcı olarak kabul edilebilir. Aynı zamanda bu süreç; kurulacak Yugoslavya'da hakların ve milletlerin varlıklarını nasıl koruyacaklarına dair ilk görüşlerin şekillendiği bir süreç olarak da kabul edilebilir. Çünkü bu dönemde özellikle etnik hareketler dışında yer alan Boşnakların ve Hırvatların, Partizanlarla birlikte savaş sonuna kadar birlikte hareket etmeleri sağlanmış ve bir bütünlük oluşturulmuştur. Ancak savaş sırasında yaşanan gelişmeler ve alınan kararlar doğrultusunda Bosna-Hersek'in ileride sorun teşkil edecek şekilde kurucu uluslar arasında ifade edilmediği de görülmektedir. Aslında Boşnaklar arasındaki kimlik kargaşası, savaş içinde özerklik hususunda bölgesel olarak farklılık gösteren ulus yaklaşımları, bu durumu etkilemiştir. Mostar'da İtalyan hegemonyası bir başka spesifik ifade ile pretoktarası öngörülürken, Saraybosna'da ilginç bir yaklaşımla Nazilere yakın bir tutum içinde ve bu iki Boşnak Özerkliği için öngörülen yaklaşım Partizan yapıya uzak bir anlayış içinde olmuştur. 1942 yılında yayınlanan memorandumda Müslüman Boşnakların, aslında köken olarak Gotik oldukları iddia edilmiştir. Savaş esnasında yürütülen Nazi yanlısı çalışmalarda “Hırvat Ustaşalar da ilginç bir şekilde ‘Boşnakları Müslü-Gotlar’ olarak nitelemiş ve hatta onların ‘Aryen’ olduklarını iddia etmişlerdir” (Şafak, 2010, s. 53). İkinci Dünya Savaşı esnasında Yugoslavya'da kendi içinde yer alan taraflarca ve işgalci güçler tarafından özellikle Almanların gerçekleştirdiği katliamlar mevcut olmakla birlikte yalnızca “Holokost Katliamı”; etnik temizlik, soykırım olarak günümüzde ifşa edilmekte ve diğer toplumsal kıyımlar resmi olarak literatürde yer almamaktadır. Sırpların bu süreç içinde Almanlar tarafından ağır bir baskı altında oldukları belirtilmekle birlikte, Sırp yapının savaş esnasında işgalci ve taraf olan İtalyanlar ve Almanlara karşı ilk hamleleri gerçekleştirmedikleri, ancak özellikle Müslüman Boşnak ve Hırvatlarla karşı şiddetli çatışmalarla terör eylemleri gerçekleştirdikleri görülmektedir (Şafak, 2010, s. 53-54).

İkinci Dünya Savaşı sona erdiğinde Ulusal Kurtuluş Cephesi adı verilen Partizanların etkin rol aldığı oluşumun lideri Josip Broz Tito; 1980'lere kadar devam edecek olan siyasi yapının koordinatörü ve Yugoslavya'nın bu zaman aralığı içindeki tek lideri olarak tarih sahnesinde yer almıştır. Tito yönetiminde öncelikli olarak “Stalinist Sovyet” anlayışı ile benzer olduğu iddia edilen 1946 federal anayasası ve tek parti hegemonyasında oluşturulmaya çalışılan ademi merkezîyetçi federal devlet yapısı, pratikte etkili olmuştur. Her ne kadar 1974 yılında federal yapıyı oluşturan cumhuriyetlerin yetkileri, yeni anayasa ile revize edilmiş olsa da “Kollektif Devlet Başkanlığı” ve yönetim sistemi değişmemiştir (Oellers Frahm, 2005, s. 181). Tito, yeni karma toplumlardan oluşan ülke modeli içinde etnik çoğunluğun sağlanmaması ve üstünlük oluşturulmaması yönünde Sovyetler Birliği modeline benzer bir ayrıştırma stratejisi izlemiştir. Aynı zamanda savaş esnasında yaşanan gelişmelerin ve vaatlerin birçoğu yerine getirilmemekle birlikte Tito eksenli Yugoslavya'da baskıcı bir yönetimin varlığı söz konusudur. Tito, Sovyetler Birliği'ne yakın bir politika ile savaş sonrası ülke modelini oluşturmaya çalışsa da Yugoslavya'nın siyasi ve idari yapısının oluşturulmasında sonraki dönemlerde Stalin ile ters düşmüşlerdir. Bunun kanıtı olarak 1948 yılında Yugoslavya'nın “Komintern/Kominform'dan” çıkarılması örnek gösterilebilir. Bosna-Hersek; kurulan Federal Cumhuriyet içinde Boşnak, Hırvat ve Sırpın ortak vatani olarak ifade edilmiştir ve bu tarihsel devlet ifadesi ile ulus devlet olmadığı da belirtilmiş olmaktadır. 1960'lı yıllarda Bosna'nın birçok bölgesine Sırp yerleştirilmek suretiyle denge kurulmaya çalışılırken, Hırvatlar ve Boşnaklar birbirlerinden ayrılarak aslında ortak özellikleri Müslüman olan bu toplumlar ayrıştırılmış etnik ve dini temelli parçalama, yönetme anlayışı sistematik olarak sürdürülmüştür. Tito ve yönetimi resmen bir sınır çizmese de tehcir politikaları uygulayarak, tampon bölgeler oluşturmuş ve ortak anlayışa sahip toplulukların ayrıştırılmasına yol açarak ileriki

süreçte yaşanacak sorunlar zincirinin oluşmasına engel olamamıştır (Semercioğlu, 2017, s. 1341; Bkz. Uzgel, 1992, s. 217-244).

1980'lerde baskıcı Tito'nun ölümü ve yönetimin zayıflamasının ardından kamufle edilen veya bastırılan hesaplaşmalar, düşmanlıklar ile etnik ve dini temelli bloklaşmalar tekrar alevlenmiştir. Yugoslavya'da devletin ve siyasi profilin kurumsallaşma mahiyetinde yaşadığı kronik sorun, federal yapı içinde var olan cumhuriyetlerin karar mekanizmalarında bağımlı devlet başkanları ve yöneticilerin varlığı, 1990'larda ortaya çıkacak olan aktör Sırbistan lideri “Slobodan Miloseviç” döneminde savaş ve işgal süreçlerinde çok etkili olmuştur. “Bosna-Hersek, Makedonya, Karadağ, Slovenya, Hırvatistan ve Sırbistan'dan oluşan Yugoslavya Federal Cumhuriyeti parçalanma sürecine girdiğinde, Sırbistan'a bağlı bağımsız bölgeler Kosova ve Voyvodina özelinde bu siyasi kroki, etnik ayrımcılığa ve siyasi bağımlılığa dayalı çatışma ortamına dönüşmüştür (Oellers Frahm, 2005, s. 181).

Tüm bu gelişmelerin gölgesinde Bosna-Hersek; tarihsel süreç içinde Balkanlar'da yaşanan sorunlara paralel olarak içi dinamiklerini oluşturamayan ve Slavist politikaların gölgesinde, uydu bir bölge olarak çoğunluk siyaseti içinde varlık gösterememiştir. Etnik olarak aynı eksen üzerinde olan ancak dini olarak Ortodoks-Katolik çekişmesi karşısında farklılık gösteren Bosna-Hersek'in tarihsel gelişmelerde diğer Balkan topluluklarında olduğu gibi Müslüman/Türk imgesi olarak ayrıştırılması, siyasi, iktisadi hatta insani olarak bu toplumların ayrımcı politikalara uğramaları suretiyle ulus kimliğinin oluşturulmasına sistematik olarak imkân bulamadığı ifade edilebilir. Yaşanan savaşlar ve Balkanlarda ortaya çıkan iç çekişmeler, Bosna-Hersek'in dönemsel olarak etki altında kalmasına neden olmuştur. Yapılan anlaşmaların izdüşümlerinin sonraki anlaşmalarda da katlanarak 1990'lara kadar devam ettiği görülmektedir.

3. Bosna-Hersek'in Etnik ve Dini Profiline Dair

Bosna-Hersek, tarihte kronik olarak mücadelelere sahne olmuş ve farklı milletlerin bu coğrafyada hüküm süren güç ve iktidar savaşlarının etkisi altında kalmıştır. Etnik olarak Slav kökenli olduğu ileri sürülen Bosnalılar, İslamiyet ile tanışmadan önce bir başka ifade ile Osmanlı İmparatorluğu'nun bu bölgede hâkimiyet sağladığı döneme kadar da aslında dinsel yönden farklılık sergileyen bir inanca sahip olmuşlar ve hedef haline gelmişlerdir. Bosna-Hersek'in dini kimliğinin etnik kimliğinin önünde ifade edilmesi ve tarihte bu şekilde ifade edilen bir millet olmalarının temelinde inanç yönünden yaşadıkları marjinal yaşam şekillerinin, İslamiyet'e geçmelerine kadar kabul edilmemesi ve dışlanması söz konusudur. Pagan inanç ve geleneklerin yer aldığı coğrafyada, doğal olarak Hristiyanlık etkisi altında bu dinin yayılışını görmek mümkündür ancak Balkanlarda yer alan toplumlar arasında Hristiyanlık bağlamında mezhepsel farklılıkların etkili olduğu keskin bir şekilde kendini göstermektedir. Sırpların Ortodoks ve Hırvatların Katolik olmasının yanında Ortodoks Karadağlıların Sırplarla, Katolik Slovenlerin Hırvatlarla geleneksel bir ittifak içinde olmaları, mezhepsel birlikteliğe kanıt niteliğindedir. Bosna-Hersek ise bu mezhepsel etki alanının yanında “Bogomilizm” (Bkz. Lavrin, 1929, s. 269-283; Bkz. Albayrak, 2004; Bkz. Hodziç, 2007) etrafında anılmaktadır. Bosna-Hersek'in baskın iki mezhep dışında bir inanç biçimi şekillendirmesi ve Boşnakların yaklaşık bin yıldır kurulan çemberin dışında kendilerini Sırp ve Hırvat kimliği dışında belirtmeleri, yüzyıllardır süren etnik ve dini çatışmaların tarihsel kökenlerini incelemek açısından önem teşkil etmektedir.

Hırvat ve Sırp kavimlerin arasında Bosna ve çevresinde varlığını sürdüren karma toplum, aynı dili konuşmasına rağmen uzun bir süre reddedilen ve dışlanan hatta engizisyon mahkemelerinde aforoz edilen bir inanç şeklini yani Bogomilizmi bu coğrafyada etkin kılmıştır (Karacan, vd., 2017, s. 52). Bogomil mezhebinin kendini Katolik veya Ortodoks olarak ifade etmeyen Bosna-Hersek coğrafyasında hızla yayılması, önemlidir. Bogomilizm dinsel ritüeller ve Hristiyanlığın diğer mezheplere göre farklı yorumlaması bağlamında dışlanmıştır. Hristiyan dünyasının heretik kabul ettiği aynı zamanda tehlikeli olarak yorumladığı inancın ve inananlarının da yok edilmesi gerektiği anlayışı, İslamiyet'ten önce Bosna-Hersek topraklarında dinsel çatışmaların temelini oluşturduğu söylenebilir (Bkz. Hodziç, 2007, s. 53-68). X. yüzyılda Bogomil adlı rahip tarafından ileri sürülen bu Bulgar kökenli mezhep, Bosna Krallığı tarafından kabul edilmiş olup Bosna Kilisesi bu inancın mirasçısı olarak varlığını devam ettirmiştir. Bogomilizm, Bosna merkezli bir mezhep olmamasına karşılık bu bölgede büyük ölçüde taraftar kazanmıştır. Osmanlı fetihleri ile bu inancıya sahip olanlar gönüllü olarak İslamiyet'i kabul etmişler ve gruplar halinde Müslüman olmuşlardır. (Bozkurt, 2010, s. 81; Bkz. Albayrak, 2004, s. 233-277). Hırvat ve Sırp tarihçiler ise Bosna'nın din kültürünün aslında Hristiyanlığa ait olduğunu iddia etmektedirler. Bosnalıların, tarihsel gelişmelere bağlı olarak Hırvat Katolik kültürüne sahip oldukları

dile getirilerek veya Sırların tarihsel emellerine dayanak teşkil edecek teoriler geliştirilerek aslında “Ortodoks Hristiyan Slavlar olduklarına dair birçok iddia” (Poriç, 2012, s. 12-13) ilerleyen yıllarda Bosna-Hersek’ in işgalini meşru kılmak için geliştirilmiştir.

Avar Türkleri ve Slavların etkin olduğu Bosna topraklarının, Türk ve Slav kimliği çatışması hatta aynı dili kullanan kavimlerin Roma İmparatorluğu ve Türk akınları ile değişime uğradığı; buna bağlı olarak kökenlerine dair tarihsel dayanakların doğru olmadığına dair birçok teori ortaya atılmış olmakla birlikte bu coğrafyada yaşayan toplumların aslında din temelli ayrışmaları, İslamiyet’in kabulü ve zorla bu dine geçmelerinin iddia edilmesiyle derinlik kazanmaktadır. Osmanlının fethi ile birlikte dinsel yakınlığın başlaması, radikal tutumlarla Bogomilizme gerçekleştirilen saldırılar, inanç yönünden dejenere edilmiş bir Hristiyan kültürünün olduğu iddiası ve bu bağlamda kendilerine has bir inanç yaklaşımı sergileyen Bosna-Hersek kimliği; özellikle İslamiyet’i zorla seçtikleri ve Türkleştikleri hususunda Hırvat ve Sırp siyaseti-kültürleri tarafından ekarte edilmişlerdir (Albayrak, 2006, s. 233-236; Bozkurt, 2010, s. 55-56; Yenigün ve Hacıoğlu, 2010, s. 671-672; Aksoy, 2018, s. 256-263).

Hırvat ve Sırp kültürünün bu bölgede etkinlik ve bağımsız bir devlet kurma çabaları bağlamında, Müslüman Bosna-Hersek nüfusunun kanlı hesaplaşmalar içinde aslında işgalci oldukları savı, tarihsel olarak dini yaklaşımlar tarafından ortaya konan teorilerde enstrüman olarak kullanılmış ve halen kullanılmaktadır. Osmanlının hâkimiyet kurduğu alanlarda zamanla Müslüman nüfusun çoğaldığı, bazı dönemlerde bölgeye yapılan geziler ve araştırmalar neticesinde tarihi belgelerle ortaya konmaktadır. 1992’de T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü tarafından yayınlanan “Bosna-Hersek ile İlgili Arşiv Belgeleri” adlı kitapta, Papalık temsilcisi Petros Masarechi’nin 1624 yılında bölgeye yaptığı ziyarette nüfusun %66’sına tekabül eden yaklaşık 900.000 Müslümanın, nüfusun %22’sine tekabül eden 300.000 Katoliğin ve nüfusun %11’ine tekabül eden 150.000 Ortodoksun toplam nüfusu oluşturduğunu belirttiği ifade edilmektedir. 1807-1808 yılları arasında bölgeyi gezen Fransız seyyah Chyamette des Fosses ise nüfusa dair verdiği bilgilerde 600.000 Müslüman ve 500.000 Ortodoks nüfusun bu bölgede yaşadığını; Fransız Bilgini Amı Bove’nin 1836 tarihli nüfus bilgilendirmesinde ise, nüfusun %70’ini oluşturan yaklaşık 700.000 kişi ve %30’nu oluşturan 300.000 kişinin Hristiyan olduğuna dair kayıtlar mevcuttur. Osmanlı döneminde 1863 yılında Ahmet Cevdet Paşa’nın müfettişliği nezaretinde gerçekleştirilen nüfus bilgilendirmesine göre, bu durum değişmekte ve Müslümanlar %41 civarında 472.000 kişi, Katolikler %16 civarında 184.000 kişi ve Ortodokslar toplam nüfusun %42’si civarında 488.000 kişi olarak kayıtlara geçmektedir. Türk makamlar 1870 yılında istatistiki verilerle nüfusun yaklaşık %50’sini oluşturan 315.000 kişinin Müslüman yaklaşık, nüfusun yaklaşık %12’sini oluşturan 78.000 kişinin Katolik ve yaklaşık %36’lık oranla da 226.000 kişinin Ortodoks olduğunu kayıtlara geçirmiştir. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’nun ilhaki ile birlikte nüfusta oranlar ilginç bir şekilde değişmektedir ve Müslümanlar toplam nüfusun %38’ini, Katolikler %18’ini ve Ortodokslar çoğunluğu oluşturarak toplam nüfusun %42’sini kapsar hale gelmişlerdir. Yugoslavya’nın kuruluşuna kadar bu oranlar ciddi anlamda özellikle Müslüman nüfusun aleyhine düşüş sergilemekle birlikte daha sonra Yugoslavya’daki politik ve sistematik yönlendirmelere bağlı olarak aynı şekilde azalmaktadır (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, 1992, s. 32-34).

Bosna-Hersek, Birinci Dünya Savaşı öncesi ve sonrası gerek Avusturya-Macaristan’ın ilhaki esnasında gerekse savaş esnasında etnik unsurlarla Hristiyanlaştırma baskılarına sahne olmuştur. Bu durumun İkinci Dünya Savaşı sırasında da ağır baskı ve katliamlarla içte ve işgalci güçlere karşı sergilenen politikalarla devam ettiği ve burada yaşayan nüfusun baskı ve katliamlara maruz kaldığı ilgili literatürde yer almaktadır. 1968’de Tito döneminde Yugoslavya rejiminin Bosna-Hersek için etnik özerklik tanınması ile birlikte bu durumlar tamamen ortadan kalkmamış ancak Boşnak nüfus etnik olarak kendini Müslüman olarak tanımlamış ve kabul ettirmiştir. 1981 yılında gerçekleştirilen seçimlerde yaklaşık iki milyon insanın kendini Müslüman olarak ifade etmesi bu yaşanan gelişmeler dâhilinde ilginç bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır (Neziroğlu, 1994, s. 24-29).

4. 1990’larda Balkanlarda Savaş ve Bosna-Hersek

Yugoslav rejimi İkinci Dünya Savaşı’ndan 1980’lerde Tito’nun ölümüne kadar olan dönemde dünya siyasi arenasında farklı tutumlarla varlığını korumuş, özellikle Soğuk Savaş döneminde ABD ve Sovyetler Birliği arasında yaşanan çekişmelerde gündemde kalmayı başarmıştır. Yugoslavya, baskıcı rejim eleştirilerine karşılık Tito’nun politik tutumları ile uluslararası arenada varlığını devam ettirmiştir. Farklı milletlerin yer aldığı Yugoslavya; Tito döneminde çok şiddetli etnik huzursuzluklar yaşamamıştır. Merkezi idare altında bir arada yaşama becerisi, baskı altında dahi olsa imkân bulmuş

ancak Tito'nun ölümü ile milliyetçi hareketler canlanmış ve bu hareketler yükseliş içinde fiili eylemlere dönüşmeye başlamıştır. Cumhurbaşkanlığı sisteminin dönüşümlü olarak yürütülmesi bu eylemlerin önüne geçememiş, özellikle iktisadi açıdan gelişme sorunu yaşayan ülkede ekonomik sorunlar baş göstermiş ve bölgelerarası gelişmişlik farklılıkları ortaya çıkmıştır. Soğuk Savaş döneminin sona ermesiyle Yugoslavya'nın dış politikada göstermiş olduğu stratejik tutum ve davranışlar zayıflamaya başlamıştır. Yugoslavya'da açığa çıkan sorunlar, milliyetçi hareketlerin ve söylevlerin beslenebileceği aynı zamanda güç kazanacağı bir ortamın şartlarını hazırlamıştır. Federal Yugoslavya'yı oluşturan cumhuriyetler, yöneticiler ve toplumsal yaklaşım; ayrılıkçı-çatışmacı ekseninde güvensizlik sarmalı içinde kaos sürecini büyütmüş ve nihayetinde Yugoslavya dağılma sürecine girmiştir (Kodal, 2018, s. 416).

Yugoslavya'nın parçalanma süreci ile birlikte derin ve tarihsel hafıza ile toplumsal birikimler, çatışmacı ortamın daha da hızlanmasına ve bağımsızlık için milletlerin açıklama yarışına dönüşen bir kargaşaya dönüşmüştür. Yugoslavya'yı oluşturan altı cumhuriyet Slovenya, Hırvatistan, Makedonya, Bosna-Hersek ve en önemlisi 1992'de birleşecek olan Sırbistan ve Karadağ'ın beş ayrı devlete dönüşen yapısı savaşa doğru giden süreçleri hızlandıracak nitelikte gelişmemiştir. Etnik topluluklar; bu devletler içinde ayrıca uluslaşma hareketi başlatarak ulus içinde ulus kurma girişimlerinde bulunmaya başlamışlardır. Bosna-Hersek'te, “Bosna-Hersek Sırp Cumhuriyeti'nin”, Hırvatistan'da “Krajina Sırp Cumhuriyeti'nin” bu süreçte ortaya çıkması ve daha önce Yugoslavya'da özerk bölge olarak ifade edilen Kosova ve Sancak bölgelerinin bu akım içinde uluslaşma sürecine dâhil olmaları ile birlikte direkt ve indirekt tüm bölgeler kendilerini kaotik bir ortam içerisinde bulmuşlardır. Ulusal iç çatışmaların olması artık kaçınılmaz olmuştur. İç ve dış faktörler, büyük hesaplaşmaların ve kanlı çatışmaların gerçekleşeceği Bosna-Hersek'teki durumun gittikçe kötüleşmesine yol açmıştır (Seyhan, 2007, s. 63).

Savaş ilk önce Slovenya'da başlamış ve hızlı bir şekilde Hırvatistan'da etkisini göstermiş ancak savaşın asıl şiddetlendiği ve katliamların yaşanacağı coğrafya Bosna-Hersek olmuştur. 1991 yılı Kasım ayında Sırlar, Yugoslav Anayasası'na göre devlet başkanlığının Sırlardan Hırvatlara geçmesi gerektiği bir dönemde, ülkenin mirasçısı olduklarını ileri sürmüşlerdir. Sırların bu sistemde yalnızca kendilerinin devlet başkanlığı görevini ifa edeceklerini ileri sürmelerinin ardından Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlıklarını ilan etmeleri sürecin savaşa doğru evrilmesini hızlandırmıştır. Sırlar, Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlık kararlarını tanımadıklarını deklare etmişler ve bunu bir iç savaş nedeni olarak gördüklerini kamuoyuna açıklamışlardır (Yeniğün ve Hacıoğlu, 2010, s. 672).

Sırların birçok defa “Büyük Sırbistan” kurma hayali bu coğrafyada etnik hareketliliğe sebep olmuş ancak bu dönemde yaşanan gelişmeler büyük bir fırsata dönüşmüştür. Savaşta etkin bir rol oynayacak Sırlar, Yugoslavya'nın çöküşüyle Büyük Sırbistan hayallerini gerçeğe dönüştürecek bir ortam bulmuşlardır. Federal Ordu Birlikleri içindeki Sırp asker sayısı çoğunluğu oluşturduğundan ve gerekli lojistik destek sağlanacağından savaş için gerekli ihtiyaçlar bu şekilde temin edilme yoluna gidilmiştir (Emgili, 2012, s. 59-60). Özellikle Sırp silahlı/paramiliter güçlerinin “etnik arındırma” faaliyetlerinde etkin rol alabileceği kaos ortamının oluşması ve savaş esnasında büyük oranda bu güçlerin diğer etnik gruplara karşı büyük faaliyetler gerçekleştirdikleri bilinmekle birlikte, “Bosnalı Sırların lideri Radovan Karadžić'in” bu eylemler ve etnik arındırma faaliyetlerini durdurmayacak, savaşı sona erdirmeyecek, uzlaşma için hiçbir şekilde taviz vermeyen kişiliği, özellikle de Boşnaklara karşı olan duruşu savaştaki gelişmelerin boyutunu içinden çıkılmaz bir sarmal haline getirmiştir (Bkz. Bağcı, 1994, s. 265-268).

Bosna-Hersek'te 1990 yılında gerçekleştirilen seçimlerde “Aliya İzzetbegovic liderliğindeki Demokratik Hareket (Eylem) Partisi'nin (SDA) oyların %38'ini aldığı, Sırp Demokratik Partisi'nin (SDS) %27 oy aldığı ve Hırvat Demokratik Birliği'nin (HDZ) ise %15 oy aldığı” bir tablo ortaya çıkmıştır (Neziroğlu, 1994, s. 30; Güven ve Duran, 2022, s. 197). Ancak bu sonuç demokratik bir şekilde gerçekleştirilen seçimlerin savaşa giden yolda engelleyici bir işlev görmesi sonucunu beraberinde getirmemiştir. Bu süreçte Bosna-Hersek için üniter devlet yapısını savunan ve en uygun model olarak ifade eden Müslüman toplum karşısında diğer “Sırp-Hırvat parlamenterlerin”, özerklik konusunda isteklerini ileri sürmeleri ilginç bir gelişmedir. Ancak Bosna-Hersek'in bağımsızlık ilanı sonrası ise Avrupa Birliği'nin, şart koştuğu bağımsızlık kararlarını tanıyabilmenin ancak referandum sonrası mümkün olabileceğini belirtmesi üzerine referandum yapılmıştır. Gerçekleştirilen referandum sonrası 1992 yılında %99 civarında bağımsızlığın onaylanması ve akabinde “Bulgaristan, Türkiye, ABD ve Avrupa Birliği'nin” Bosna-Hersek'in bağımsızlığını tanınması, Sırbistan ve Sırp Milliyetçisi Bosnalı Sırların söylemlerinin daha da sertleşmesine neden olmuştur. Bosna-Hersek'te savaşa giden süreç de

bu siyasi gelişmelerle hız kazanmıştır (Neziroğlu, 1994, s. 30; Güven ve Duran, 2022, s. 197). Esasında Bosna-Hersek'te “bağımsızlık referandumu” sürecinde Sırp milliyetçilerinin ve SDS'nin lideri Karadžić, Bosna'daki tüm Sırpı boykota çağırması, Bosna-Hersek'in bağımsızlık ilanını da kabul etmemiştir. Söylemleri ile çok daha önce Bosna-Hersek'te yaşanacakları adeta kurgulayan Karadžić, Bosna-Hersek'in uluslararası aktörler tarafından bağımsızlığının tanınması ile birlikte “Sırp Cumhuriyeti'ni (Republika Srpska) ilan ederek” kuşatma altındaki “başkent Saraybosna'ya” ağır ateş altına almış ve hafızalardan silinmeyecek “Bosna Savaşı'nı” başlatmıştır (Güven ve Duran, 2022, s. 197). Ancak Sırp, Hırvat ve Boşnaklar arasında tanımlanan Bosna Savaşı'nda Hırvatların savaşın başlangıcında Boşnaklarla birlikte hareket ettiği ve Sırpırlara karşı birlikte savaştıkları görülmesine rağmen zaman zaman da kimi Hırvatların Sırpırla birlikte bazı alanlarda ittifak kurdukları dile getirilmektedir. Bu hususu destekleyecek nitelikte bir gelişme, 1992 yılında Mostar ve çevresini kapsayan Bosna-Hersek Hırvat Cumhuriyeti'ni kurduklarını kamuoyuna açıklamaları olmuştur (Neziroğlu, 1994, s. 30-33).

Bosna-Hersek'te savaşın 1992-1995 yılları arasındaki bilançosu ağır bir tablo sergilemektedir. Bosna-Hersek'te yaşayan Müslüman Boşnaklar, Bosnalı Hırvatlar ve Bosnalı Sırpırlar bu savaşta taraflar olarak tarih sahnesinde yer almasına karşın başta Almanya, ABD, birçok Avrupa ülkesi, Birleşmiş Milletler (BM) ve elbette Türkiye diplomatik olarak savaş süresince ve savaşı sona erdiren anlaşmaların imzalanmasında aktif rol almışlardır. Uluslararası örgütler ve diplomatik girişimler maalesef Bosna-Hersek'te yaşanan savaşın ağır tablosunu hafifletmemiş ve BM'nin güvenli bölge olarak ilan ettiği alanlarda şiddetli çatışmalar ortaya çıkmıştır. BM'nin kamuoyuna ilan ettiği altı güvenli bölgeden biri olan “Srebrenitsa”da katliamların gerçekleşmesi, soykırımların yaşanması, BM'nin himayesinde Barış Gücü Askerleri tarafından korunan bir alanda bu gelişmelerin ortaya çıkması, uluslararası kamuoyunda savaşın sona erdirilmesi yönündeki baskıyı artıran bir tablo ortaya çıkarmıştır. 1993 yılında alınan karar gereğince Srebrenitsa “Güvenli Bölge” olarak resmen Birleşmiş Milletler tarafından korunan bir bölge olmasına karşın 1995'te gerçekleştirilen saldırı sonrası Srebrenitsa'da Bosnalı Sırp Kuvvetler tarafından yaklaşık 8.000 Müslüman genç-yetişkin erkek Boşnak'ın katledildiği görülmüştür. Bu durum “II. Dünya Savaşından sonra Avrupa'da görülen en büyük insanlık trajedisi” olarak tarihteki yerini almıştır (BBC News, 2017).

Uluslararası Kızılhaç Örgütü'nün dünya kamuoyuna sunduğu verilere göre “6 Nisan 1992 tarihinden 14 Eylül 1995 tarihine kadar süren Bosna-Hersek Savaşında 312.000 kişi hayatını kaybetmiş ve yaklaşık 2 milyon kişi göçe zorlanarak yurdunu terk etmek zorunda bırakılmış, '44.000' Boşnak kadınına Sırp milis güçleri tarafından işgal gerçekleşmiştir”; savaşta hayatını kaybedenlerin yaklaşık olarak '258.000' civarında olan kısmı Boşnak nüfusa aittir (Emgili, 2012, s. 59; Bkz. Sabah, 2010). Savaşın başlangıç tarihinden “Dayton Antlaşması” ile kısmen sonlanmasına kadar BM Dönem Temsilcisi Cyrus Vance vb. bir şekilde Avrupa Birliği temsilcisi Lord Owen tarafından taraflarla gerçekleştirilen müzakereler, planlar ve sunulan barış görüşmeleri; “Bosna/Sırp Cumhuriyeti'ni (Republika Srpska)” ilan eden ve Bosna-Hersek'ten ayrıldıklarını ilan eden Sırpırların ve dönemin “Yugoslavya Devlet Başkanı Slobodan Miloseviç ve Genelkurmay Başkanı Perisiç'in” daha fazla toprak ve alan kazanma çabalarını engelleyememiş ve katliamlarla etnik arındırma projeleri uygulanmış, karanlık bir Bosna-Hersek sayfasını kanlı bir tarih olarak hafızalara yer etmiştir (Sabah, 2010).

5. Dayton Antlaşması

ABD başta olmak üzere birçok uluslararası aktörün rol aldığı Bosna-Hersek Savaşını bitirmeye yönelik senaryo ve stratejiler, aslında savaşın gidişatına göre yeni modellerle taraflara sunulmuş ancak katliamların şiddetini artırmaya müteakip dünya kamuoyu baskısı ile son olarak savaşı bitiren antlaşma “Dayton Antlaşması” olmuştur. Dayton Antlaşması 21 Kasım 1995'te ABD'de Ohio'da tamamlanmış ve Bosna-Hersek'in “iki oluşumlu devlet modeli” ile yeniden düzenleneceğini öngören içerik, taraflarca 14 Aralık 1995'te resmen imzalanmıştır. Bu antlaşmaya göre, Boşnak-Hırvat Federasyonu ve Sırp Cumhuriyeti adı altında, iki entiteden oluşan bir yapı öngörülmektedir. Üç kurucu halkın yer aldığı bu sistemde, dış ilişkilerden para politikasına kadar, belirleyici ve katılımcı olacakları hususunda anlaşmaya varılmıştır. Bu yapının bir başka ifade ile iki entitenin, kendilerine ait anayasaları olacağı, hükümet ve parlamentolarının oluşturulacağı da açıkça belirtilmiştir. Devlet Başkanlığı bağlamında üç kurucu halktan birer temsilci seçilerek, bu üyelerin bulunacağı “Üçlü Başkanlık Konseyi” ve “çıkartılacak bütün yasalarda bu üç kurucu unsurun rızası esas alınacaktır” ibaresi; devlet yapısının çerçevesini özetlemektedir. Uluslararası arenada daha önce fazlaca rastlanmayan bu yapı, siyasi

anlamda birçok eleştiriye neden olacaktır. Ülkede yaşanan sorunların tekrar etmemesi açısından, barış ortamını sağlayacak olan askeri gücün NATO (IFOR) tarafından sağlanmasına ve bu askeri yapının şekillendirilmesi hususunda 60 bin kişilik “Barış Gücü” askerinin ülkede görev yapmasına karar verilmiştir. Bu askeri barış gücü daha sonraları stabil hale getirilerek SFOR adını almakta ve 2004 yılında Avrupa Birliği’ne bağlı azaltılan askeri bir güç olarak EUFOR adı ile bölgede görev yapmaya devam etmiştir. Dayton Antlaşması’nın esaslarını yerine getirme ve taraflar arasında ülkede denetleyici bir mekanizma oluşturulması açısından “Yüksek Temsilcilik” kurulması kararı, önemlidir. Çünkü Bosna-Hersek için ilerleyen yıllarda devlet üstü bir temsilciliğin kararlar alması ve uygulaması, ülke olarak ne tür irade çerçevesinde bir siyasi yapıdan bahsedilir tartışmasını da beraberinde getirecektir. 1997 yılı itibarıyla Yüksek Temsilcilik için Bonn Konferansında alınan kararlar doğrultusunda bu durumu destekleyecek bir gelişme yaşanmış, “gerekirse Yüksek Temsilciliğin, bağlayıcı kararlar alabileceği ve antlaşmayı uygulamayan memurları azledip, görevinden alma yetkisine” sahip olacağı öngörülmüştür. Brcko bölgesi, Dayton’da çözüme ulaştırılmayan konular arasında dikkat çekmektedir. 1999 yılında özerk bölge ilan edilerek çözüme kavuşturulduğu iddia edilmektedir. Dayton Antlaşması birçok açıdan değerlendirilmesi gereken bir antlaşma olması hasebiyle Bosna-Hersek’in gelecek idari, siyasi ve toplumsal yapısını direkt olarak etkileyecek esaslar içermekte ve sorunların tekrar nüksedeceği bir platformda geçici bir antlaşma işlevi görebilecektir. Tamamen sona ermeyen kaos ortamına ve güvensizlik sarmalına rağmen o dönem Dayton Antlaşması, Bosna’da yaşanan savaşın sonlandırılması açısından önem arz etmektedir (Yürür, 2007, s. 60-121; Ekinci, 2014, s. 33-38).

Sonuç

Avrupa’nın demir kapısı olarak addedilen ve dünya savaşlarına sahne olan Bosna-Hersek, yaklaşık olarak beş yüz yıl boyunca Osmanlı İmparatorluğu hâkimiyetinde varlığını devam ettirmiştir. Milliyetçilik akımları ve Panslavist yaklaşımlar sonucunda 93 Harbi ile Avusturya-Macaristan İmparatorluğu yönetimine bırakılan bölge, Birinci Dünya Savaşı sonrası Sırp, Sloven ve Hırvatlardan oluşan karma bir yapı içinde yer almak suretiyle “ilk siyasal var olma sorununu” İkinci Dünya Savaşı sonrasına ertelemiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında yaşanan gelişmeler bağlamında farklı etnik gruplardan müteşekkil Yugoslavya Federasyonu, Tito’nun liderliğinde Doğu Bloku ile birleşmiş bir profil sergilemiş olsa da 1980’li yılların başlarından itibaren iktisadi ve siyasi açılardan zayıflama göstermeye başlamıştır. Yaşanan konjonktür gereği ve Yugoslav Federe Devleti içinde 1990’lardaki siyasi manevralarla Sırlara ait “Büyük Sırbistan” fikrinin yükselişi ve akabinde Hırvatistan ve Slovenya’nın bağımsızlıklarını ilan etmesiyle birlikte Bosna-Hersek, bir yol ayrımına girmiştir. Bosnalı Müslüman ve Hırvatlar, üniter bir yapıyı savunurken; Bosnalı Sırlar, tamamen ayrılıkçı bir siyasi tavır sergilemiştir. Memorandumlar ve halk oylamalarının sonuçlarını kabul etmeyen ve seçimleri boykot eden Bosnalı Sırlar, bağımsızlık yönünde çıkan kararı tanımamışlardır. 1992 yılında bağımsızlığını ilan eden Bosna-Hersek’te paramiliter ve milis güçler ile savaş, Müslüman Boşnak, Hırvat ve Sırlar arasında yaklaşık dört yıl sürmüştür. Yüz binlerce çocuk, genç ve yetişkinin öldüğü bu süreçte yaklaşık iki milyon kişi yurtlarını terk etmek zorunda kalmıştır.

Bosna’da savaşın sonlandırılması hususunda etkin adımlar atamayan dünyanın önde gelen ülkeleri ve uluslararası kuruluşlar (NATO, BM, AB gibi) Bosna-Hersek’te yaşanan drama müteakip çok sonraları meseleye müdahil olmuşlardır. Bosna-Hersek, yaklaşık % 45 Müslüman, % 36 Ortodoks Hristiyan ve % 15 Katolik oranlarında ve sırası ile Boşnak, Sırp ve Hırvat topluluklardan oluşan bir ülke profili sergilemesine karşılık; Dayton Antlaşması ile biten savaşın ardından “siyasi yapının nasıl” oluşturulacağı hususunda o dönem var olan ve gelecekteki muhtemel anlaşmazlık konularının, tam olarak nasıl çözüldüğü veya çözüleceği meselesi tartışmalı kalmıştır. Çoğunluğu oluşturan Boşnak-Müslüman nüfus, savaşta öznel insiyatifleri ve gayri resmi desteklerle mücadele etmiş olup, savaş atmosferinde yaşanan katliamların yarattığı kısmi dünya kamuoyu desteği dışında bu nüfusun, siyasi baskınlık sergileyememesi ayrıca araştırılması gereken bir konu olarak kalmıştır.

Dayton Antlaşması¹ sonrasındaki siyasi yapılanmada Boşnak Müslümanlar ve Hırvatlardan oluşan Bosna-Hersek Federasyonu, Sırp Cumhuriyeti yapısı ve uluslararası denetime uygun görülen “Brcko Bölgesi” sorun teşkil etmeye devam etmiştir. Devlet başkanlığı; üç kurucu halkı temsilen seçilen

¹ “Dayton Antlaşma Metni” ve bu metin doğrultusunda oluşturulmaya çalışılan “Bosna-Hersek Federasyonu’nun (FBIH)” devlet yapısını-organlarını, aynı zamanda çizilen sınırlar dâhilinde ortaya çıkan tabloyu görmek; antlaşma metninin tamamını yorumlamak çok önemlidir (Ayrıntılı bilgi için bkz. Yürür, 2007, s. 206-243). Bu metin, Bosna-Hersek’te gelecekte olası sorunları kurgulamak açısından da önem arz etmektedir.

üyelerin sekiz aylık rotasyonlar halinde değişimli bir şekilde belirlenmesi, başbakanın da devlet başkanlığının önerisi ile temsilciler meclisi tarafından seçileceği şeklinde kararlaştırılmıştır. Parlamento; iki kamaradan, temsilciler meclisi ve halk meclisi üyelerinden oluşmaktadır. Ancak Bosna-Hersek; siyasi-idari, tam anlamıyla etnik ve dini yapının farklılığına bağlı geçmiş acı toplumsal hafızayı taşıyan üç kurucu halk ve on kanton ile demokratik bir çerçeveye oturulmaya çalışılmıştır. Önemli bir sorun olan temsil yetkisi, devlet yapısının küçük bir alanda hareket serbestisini zorlaştırmaktadır. Bir kasabanın ayrı mahalleleri ve farklı idari yapılara tabi olma çelişkisi ortaya çıkmıştır. Çoklu etnik-kültürel yapıya uygun hale getirilme çabalarına karşın Bosna-Hersek'te belirli bir düzen oluşturulamamıştır. Halen geçmiş etnik çatışmaların ve yaşanan savaşın halkların üstünde yarattığı etkilerinin siyasi ve idari tercihlerde etkili olduğunu da görmek mümkündür.

Bosna-Hersek'in karmaşık idari yapısı, sivil ve askeri alanda düzenlemeleri zorlaştırmaktadır. Ülkeyi oluşturan üç etnik yapının ve üç ayrı dilin kabul edildiği oluşumda özellikle Halk Meclisi ve Temsilciler Meclisi dikkat çekmektedir. Hırvat ve Boşnak üyelerin üçte iki oranında olması ve kalan kısmın ise Sırp Cumhuriyeti'nden oluşturulması; Temsilciler Meclisi'nin kabul ettiği yasaları “veto etme” yetkilerinin olması aynı zamanda Temsilciler Meclisi'nde kırk iki vekilin bu oranlarda yer alması; siyasi kaosa örnek teşkil edebilir. Ayrıca merkezîyetçi idari yapıya sahip “Sırp Cumhuriyeti” idari yapısı da önemli bir siyasi çıkmaz yaratmaktadır. Etnik yapılara göre sözde verilen eşit haklar, aslında baskın çift başlılık özelde ise çok başlılık ortaya çıkarmaktadır. Sırp Cumhuriyeti kanadının kendi başkanını kendi seçmesi ve iradi serbestlik içinde “yapı içinde yapı oluşturma” çabası, Bosna-Hersek'in devlet olabilme ve ilerleme şansını zorlamaktadır. Sırp Cumhuriyeti, Bosna-Hersek'ten farklı bir geleneği ve iradeyi devam ettirme çabası içinde bir izlenim vermektedir.

Bosna-Hersek Yüksek Temsilciliği'nin Saraybosna'da olması ve sınırsız yetkilere sahip olması, Avrupa Birliği tarafından atanan temsilcinin bu yetkilerle yönetme kapasitesini elinde tutması da kaosu izdüşümü olarak görülebilir. Bosna-Hersek'te nasıl bir siyasi-idari yapılanmanın oluşturulduğu ve bu yapının devam ettirilmesi için ne tür önlemler alındığı hususları, ülkenin bağımsızlığı bağlamında sorgulamalara neden olmaktadır. Etnik ve dini olarak farklı toplumlardan oluşan, kaosa ve güvensiz bir ortama hızla dönüşmeye müsait Bosna-Hersek; mevcut toplumsal siyasi ve idari yapının etkisi ile yeniden bir çatışma ortamına dönüşebilir. Hatta bu farklılıkları içermesi nedeniyle ülkede devlet olabilme yetkinliğinin ciddi meydan okumalarla karşı karşıya kaldığı da söz konusu olmaktadır. Ülkede hâkim olan eksik ve hatalı idari yapı, Bosna-Hersek için aşılması gereken önemli bir sorun olarak varlığını devam ettirmektedir. Siyasi ve idari yapıya ilişkin sorunların yanı sıra ülkenin ekonomik olarak da tamamen dışa bağımlı olması, uzun vadede Bosna-Hersek'in dış yardım ve desteklerle yürütülmeye çalışılan ekonomisi açısından önemli sorunlar ortaya çıkaracak gibi gözükmektedir. Bosna'da yaşanan kanlı savaş, Srebrenitsa gibi birçok durumun yarattığı deformasyon, bir arada gözüken toplumların kültürel ve değer kavramlarına ilişkin farklılıklar, yeniden bir kaos sürecinin ve güvensizliğin öngörüsünü desteklemektedir. İşlevsiz görünen ve süreklilik arz etmeyecek bir formda düzenlenen Dayton Antlaşması da tarafları geçmiş perspektiflerinden arındırmayacak ve barış ortamında bağımsız bir ülkenin sürekliliğini sağlayacak izlenimi vermemektedir. Geçmiş profili, etnik, dini, toplumsal ve siyasi hafızası ağır görünen Bosna-Hersek'in yaşadığı sorunların ve anlaşmazlık noktalarının, gelecek dönemlerde de varlığını devam ettirmesi yüksek olasılıktır.

Kaynakça

- Aksoy, Ö. (2018). Boşnak ulusal kimliğinin oluşumu ve halk kültürünün etkileri üzerine bazı tespitler ve değerlendirmeler. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, 66, 252-265.
- Albayrak, K. (2004). *Bogomilizm ve Bosna Kilisesi*. Baki Kitabevi.
- Albayrak, K. (2006). Boşnakların kökeni ve Müslümanlaşması meselesine bir bakış. *Tezkire Düşünce-Siyaset Bilim Dergisi*, 42, 233-239.
- Azarkan, E. (2011). Slovenya, Hırvatistan ve Bosna'nın bağımsızlık mücadeleleri ve Yugoslavya'nın dağılışı. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(2), 52-91.
- Bağcı, H. (1994). Bosna-Hersek Soğuk Savaş sonrası anlaşmazlıklara giriş. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 16(27), 257-279.
- BBC News (2017, Kasım 22). Srebrenitsa katliamı. *BBC News Türkçe*. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-42074470>. Erişim tarihi: 17.12.2018.
- Bojic, M. (2001). *Historija Bosne i Bosnjaka*. TKD Sahinpasic.
- Bozkurt, G. S. (2010). Tito sonrası dönemde eski Yugoslavya bölgesindeki Türkler ve Müslümanlar. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 10(2), 51-95.
- Demir, H. (2017). II. Dünya Savaşı'nda Yugoslavya (1939-1945): Hırvat Ustaşalar, Sırp Çetnikler ve Komünist Partizanlar. *Karadeniz Araştırmaları*, 55, 147-168.
- Dizdar, Z. (2009). Četnički pokret na području Hrvatske i Bosne i Hercegovine (1941 – 1945). In S. P. Ramet (Ed.), *Nezavisna Država Hrvatska 1941 – 1945* (pp. 43-66). Alinea.
- Ekinci, M. U. (2014). *Bosna-Hersek siyasetini anlama kılavuzu* (1. baskı). SETA Yayınları.
- Emgili, F. (2012). Bosna-Hersek trajedisinde (1992-1995) Türk Birliği. *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 21, 57-87.
- Gökbilgin, M. T. (1978). *Prof. M.Tayyib Okiç ve Bosna Hersek tarihi Bosna Eyaleti* (Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Tayyib Okiç Armağanı'ndan Ayrı Basım). Sevinç Matbaası.
- Güven, İ. F., & Duran, H. (2022). Radovan Karadžić'in Bosna Savaşı'na dair güvenlikleştirme siyasetinde kullandığı söylemler. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 10(1), 192-213. <https://doi.org/10.14782/marmarasbd.1063476>
- Hagen, W. W. (1999). The Balkans' lethal nationalisms. *Foreign Affairs*, 78(4), 52-64. <https://doi.org/10.2307/20049364>
- Haqiqat, H., & Keskin, Ş. (2020). Efsanelerin Sırp milliyetçiliği ve Balkanlardaki çatışmalarda rolü. *Millî Kültür Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 38-54.
- Hodziç, İ. (2007). *Bogomilizm ve Bosna-Hersek Bogomilleri* (Tez. No. 205442) [Yüksek lisans tezi, Ondokuzmayıs Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Imamovic, M. (1998). *Historija Bosnjaka*. Preporod. <https://ibs.preporod.ba/book/historija-bosnjaka/>
- Karacan, S., Karacan, E., & Güngör, Y. (2017). Osmanlı dönemine ait kültürel zenginliğin Bosna-Hersek Cumhuriyetinde turizm açısından değerlendirilmesi. *Uluslararası Turizm Ekonomi ve İşletme Bilimleri Dergisi*, 1(2), 49-56.
- Kodal, T. (2018). Bosna-Hersek'in bağımsızlığını kazanması ve Türkiye (1990-1992). *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 34(98), 411-444.
- Lavrin, J. (1929). The Bogomils and Bogomilism. *The Slavonic and East European Review*, 8(23), 269-283.
- Mulahasanovic, J. (2012, Ekim 24). Bosna tarihi. *Bosna Hersek Portalı*. <https://bosnahersek.info/ulke-genel-bilgisi/bosna-tarihi/>. Erişim tarihi: 08.12.2018.

- Neziroğlu, İ. (1994). *Yeni dünya düzeni ve Bosna-Hersek Cumhuriyetindeki savaş*. [Uzmanlık tezi, TBMM Kütüphane Dokümantasyon ve Tercüme Müdürlüğü]. TBMM Yayınları Açık Erişim Koleksiyonu.
- Oellers-Frahm, K. (2005). Restructuring Bosnia-Herzegovina: a model with pit-falls. *Max Planck Yearbook of United Nations Law Online*, 9(1), 179-224.
- Öngüner, E. (2016). Ustaşa Örgütü ve Dr. Ante Paveliç: II. Dünya Savaşı'nda Hırvatistan'daki Nazi yanlısı rejim. *Düşünce ve Tarih Dergisi*, 3(25), 36-45.
- Özkan, B. (2014). Bosna'da kalıcı barış mümkün mü?. *Bilge Strateji*, 6(10), 63-84.
- Poriç, İ. (2012). *Bosna sorununun günümüzdeki durumu ve değerlendirilmesi* (Tez No. 314685) [Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Sabah (2010, Nisan 05). Acı rakamları ile Bosna Savaşı. *Sabah Gazetesi*. https://www.sabah.com.tr/galeri/dunya/aci_rakamlari_ile_bosna_savasi/22. Erişim tarihi: 17.12.2018
- Sancaktar, C. (2022). 2. Dünya Savaşı döneminde Yugoslavya'da iç savaş: Milliyetçiliğe karşı Sosyalist Yugoslavya mücadelesi. *Anadolu ve Balkan Araştırmaları Dergisi*, 5(9), 279-307. <https://doi.org/10.32953/abad.1058182>
- Semercioğlu, H. (2017). Bosna Hersek'te yaşanan Boşnak-Sırp çatışmasının analizi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(63), 1339-1360. <https://doi.org/10.17755/esosder.286657>
- Seyhan, E. (2007). *Bosna-Hersek'in jeostratejik önemi ve Türkiye* (Tez No. 205633) [Yüksek lisans tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Şafak, Y. (2010). *Bosna Savaşı ve Yugoslavya'nın parçalanması* (Tez No. 261953) [Yüksek lisans tezi, Kadir Has Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı. (1992). *Bosna-Hersek ile ilgili arşiv belgeleri (1516-1919)* (Yayın No. 7). <https://www.devletarsivleri.gov.tr/varliklar/dosyalar/eskisine-den/yayinlar/osmanli-arsivi-yayinlar/08.12.2018>
- Taştan, Y. K. (2017). *Balkan Savaşları ve Türk Milliyetçiliğinin doğuşu*. Ötüken Neşriyat.
- Uzgel, İ. (1992). Sosyalizmden ulusçuluğa: Yugoslavya'da ulusçuluğun yeniden canlanması. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 47(01), 217-244.
- Yenigün, C., & Hacıoğlu, Ü. (2010). Bosna-Hersek: Batının güvenini kaybettiği medeniyet. K. İnat & B. Duran (Eds.), *Dünya Çatışmaları: Çatışma Bölgeleri ve Konuları Cilt-I* (3. baskı, s. 671-690) içinde. Nobel Akademik Yayıncılık. doi:10.13140/RG.2.1.1228.7205
- Yürür, P. (2007). *Uluslararası toplumun Bosna-Hersek'i yeniden yapılandırma süreci ve modeli* (Tez No. 190775) [Doktora tezi, Gazi Üniversitesi]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Araştırmacı verilerin toplanmasında, analizinde ve raporlaştırılmasında her türlü etik ilke ve kurala özen gösterdiğini beyan eder.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Makale tek yazarlı olarak hazırlanmıştır.

Çıkar Beyanı

Makalenin hazırlanmasında herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.